

**TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI HUZURIDAGI
ILMIY DARAJALAR BERUVCHI DSc.03/30.01.2020.Ped.26.01
RAQAMLI ILMIY KENGASH**

TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

KARIMOVA NARGIZA RAXIMOVNA

**MALAKA OSHIRISH TIZIMIDA BOSHLANG'ICH SINFLAR
O'QITUVCHILARINING KASBIY-AXLOQIY KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH**

13.00.02 – Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

**PEDAGOGIKA FANLARI BO'YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD)
DISSERTATSIYASI AVTOREFERATI**

Toshkent- 2025

**Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati
mundarijasi**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD) по
педагогическим наукам**

**Content of Dissertation Abstract of the Doctor of Philosophy (PhD) on
Pedagogical sciences**

Karimova Nargiza Raximovna

Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy- axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish4-21

Каримова Наргиза Рахимовна

Развитие профессионально-этической компетентности учителей начальных классов в системе повышения квалификации.....22-41

Karimova Nargiza Raximovna

Development of professional and ethical competence of primary school teachers in the system of professional development.....42-45

E'lon qilingan ishlar ro'yxati

Список опубликованных работ

List of published works46-49

**TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI HUZURIDAGI
ILMIY DARAJALAR BERUVCHI DSc. 03/30.01.2020.Ped.26.01 RAQAMLI
ILMIY KENGASH**

TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

KARIMOVA NARGIZA RAXIMOVNA

**MALAKA OSHIRISH TIZIMIDA BOSHLANG'ICH SINIF
O'QITUVCHILARINING KASBIY-AXLOQIY KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH**

13.00.02 – Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

**PEDAGOGIKA FANLARI BO'YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD)
DISSERTATSIYASI AVTOREFERATI**

Toshkent- 2025

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi mavzusi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasida B2023.2.PHD/Ped raqam bilan ro'yxatga olingan.

Dissertatsiya Toshkent davlat pedagogika universitetida bajarilgan.

Dissertatsiya avtoreferati uch tilda (o'zbek, rus, ingliz (rezyume)) ilmiy kengash veb-sahifasi (www.tdpu.uz) hamda "Ziyonet" axborot-ta'lim portalida (www.ziyonet.uz) joylashtirilgan.

Ilmiy rahbar:

Usmanova Umida Aybekovna

pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Rasmiy opponentlar:

Yetakchi tashkilot:

Dissertatsiya himoyasi Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi DSc.03/30.01.2020. Ped.26.01 raqamli ilmiy kengashning 2025 yil «__» ____ soat ____dagi majlisida bo'lib o'tadi. (Manzil: 100011, Toshkent shahri Chilonzor tumani Bunyodkor ko'chasi, 27-uy. Tel.:(99871) 276-79-11; faks: (99871) 276-80-86, e-mail: tdpu_kengash@edu.uz).

Dissertatsiya bilan Toshkent davlat pedagogika universitetining Axborot-resurs markazida tanishish mumkin (____ raqami bilan ro'yxatga olingan).

Manzil: 100011, Toshkent shahri Chilonzor tumani Bunyodkor ko'chasi, 27-uy. Tel.:(99871) 276-79-11; faks: (99871) 276-80-86

Dissertatsiya avtoreferati 2025 yil «__» ____ da tarqatildi.

(2025 yil «__» ____ da ____ raqamli reestr bayonnomasi)

Z.N.Mamarajabova

ilmiy darajalar beruvchi

ilmiy kengash raisi, ped.f.d.,prof

R.G.Isyanov

ilmiy darajalar beruvchi

ilmiy kengash kotibi, ped.f.n.

M.Mamarajabov

ilmiy darajalar beruvchi

ilmiy kengash qoshidagi ilmiy seminar

raisi, ped.f.d. prof

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon ta'lim malaka oshirish muassasalarida o'qituvchilarning kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning kreativ texnologiyalari amaliyotga tatbiq etilmoqda. YUNESKO va Yevropa Ittifoqi tomonidan qabul qilingan 2030-yilgacha Xalqaro ta'lim konsepsiyasida, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining -Ta'lim va ko'nikmalar kelajagi 2030 loyihasida ta'lim sifatini oshirish, o'quv faoliyatining asosiy tarkibiy qismi bo'lgan o'quv dasturlarini qayta ishlash va takomillashtirish, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini takomillashtirish ijtimoiy ma'naviy, estetik jihatlarini integratsiyalash mazmunli, muammoli, amaliy va kommunikativ jihatlarini umummadaniy kompetentlik sifatida ifodalash, kasbiy majburiyatlarini bajarish imkoniyatlarini ta'minlovchi bilim, ko'nikma malakalarini shaxs kasbiy ahamiyati sifatleri deb qabul qilish, o'qituvchining subektiv, kasbiy muhim sifatlarini baholash bo'yicha loyihalarni amaliyotga tatbiq etishga qaratilgan tizimli amaliy ishlar olib borilmoqda.

Jahon ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida jumladan, Finlyandiyada Helsinki Universiteti va Tampere Universitetlari eng ilg'or ta'lim tizimlariga ega bo'lib, o'qituvchining kompetentliklarini rivojlantirish masalalari u yerda juda jiddiy o'rganilmoqda. Finlyandiya ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy-axloqiy kompetentligini takomillashtirish, motivatsiyani oshirish va pedagogik faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishga taaluqli ilmiy tadqiqotlar doimiy ravishda amalga oshiriladi. Tampere Universitetida o'qituvchilarning kasbiy axloqiy kompetensiyasini baholashning bir qismi sifatida o'rganiladi. Baholash jarayonida o'qituvchilarning axloqiy qarorlar qabul qilishdagi qobiliyatlari, inklyuziv ta'limni ta'minlashdagi rollari va pedagogik amaliyotlari tahlil qilinadi. Bu jarayon o'qituvchilarning o'z malakalarini oshirishga yordam beradi.

Respublikamizda so'ngi yillarda pedagoglarni uzluksiz malaka oshirish tizimini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash, pedagoglarni moslashuvchanlik kompetensiyalarini rivojlantirish, mustaqil ta'lim olishni kengaytirishning me'yoriy asoslari yaratilmoqda. "Uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, ta'lim muassasalarini kompyuter texnikasi va o'quv-metodik qo'llanmalar bilan jihozlash orqali ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash yuzasidan maqsadli chora-tadbirlarni ko'rish" masalalari¹ ustuvor yo'nalish sifatida belgilab berildi. Shunga muvofiq kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlashning sifat darajasini oshirish hamda raqobatbardoshligini ta'minlash, malaka oshirish tizimining ta'lim sifatini ta'minlash jarayonidagi ijtimoiy rolini oshirish, jahon amaliyotiga asoslangan pedagogik kadrlar malakasini oshirish tizimining o'quv-metodik ta'minotini yaratishning pedagogik imkoniyatlari kengayadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108 Farmoni "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108 Farmoni

sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2020-yil 6-noyabrdagi PQ-4884-son "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" hamda 2021-yil 25-yanvardagi PQ-4963-son "Xalq ta'limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida", 2022-yil 17-yanvardagi 25-son Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" qarorlari hamda Xalq ta'limi vazirining 2022-yil 20-apreldagi "Davlat ta'lim talablarini tasdiqlash to'g'risida"gi 121-sonli buyrug'i ijrosini ta'minlash maqsadida, shuningdek, pedagog kadrlarning malakasini oshirishning ilg'or va shaffof tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini tatbiq etish yo'li bilan xalq ta'limi tizimida kadrlar siyosatini shakllantirishning zamonaviy tamoyillarini joriy etish bo'yicha belgilangan ustuvor vazifalarni shuningdek, mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. I. «Axborotlashgan jamiyat va demokratik davlatni ijtimoiy, huquqiy, iqtisodiy, madaniy, ma'naviy-ma'rifiy rivojlantirishda, innovatsion g'oyalar tizimini shakllantirish va ularni amalga oshirish yo'llari» ustuvor yo'nalishi doirasida bajarilgan.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Pedagog kadrlarning malakasini oshirish va ularni innovatsion faoliyatga tayyorlash masalalari B.S.Abdullayeva, U.Sh.Begimqulov, N.A.Muslimov, M.J.Shodiyeva, A.R.Aripdjanova, A.T.Gulboyev, T.T.Dehkanova, M.Jumanioyozova, K.Z.Zaripov, Sh.Q.Mardonov, Sh.Q.Shaymardonov, M.A.Yuldashevlar tomonidan tadqiq qilingan.

MDX mamlakatlarida ta'lim jarayonini innovatsion texnologiya hamda o'quv-metodik ta'minot asosida tashkil qilishda L.M.Abolin, N.V.Kuzmina, A.K.Markova, L.M.Mitina G.V.Muxametzyanova, A.M.Novikov, V.A.Slastenin, Ye.V.Bondarevskaya, B.S.Gershunskiy, L.I.Duxova, A.I.Piskunov larning ilmiy izlanishlarida o'z aksini topgan.

Xorijiy tadqiqotlar tajribasida ta'limda ijodkorlik, pedagoglarning kasbiy salohiyatini rivojlantirish nazariyasi va amaliy yo'nalishlari bo'yicha A.Blum, A.Roy, E.De Bono, K.Grey, G.Demos, Ye.Torrans, E.From, K.Rodgers, A.Maslou, F.Barron, R.Stenberg, R.Mohanlar tadqiqotlar olib borishgan.

Dissertatsiya tadqiqotining dissertatsiya bajarilgan oliy ta'lim muassasasining ilmiy-tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi.

Dissertatsiya tadqiqoti Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy tadqiqot rejasining "Pedagogik yo'nalishlar va mutaxassisliklar bo'yicha ilg'or pedagogika texnologiyalarini joriy etish, pedagog kadrlarni sifatli tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish, elektron-ta'lim resurslarini yaratish va takomillashtirish, o'quv jarayoniga zamonaviy pedagogika, multimedia va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish" nomli ustuvor yo'nalish doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi: malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlarini aniqlash.

integrativ yondashuv asosida, boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish integrativ modelini takomillashtirish.

malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish.

malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish samaradorligini aniqlashtirish.

Tadqiqotning obyekti sifatida malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish jarayoni bo'lib, pedagogik tajriba-sinovda Toshkent viloyati Pedagogik mahorat markazi, Jizzax viloyati Pedagogik mahorat markazi va Farg'ona viloyati Pedagogik mahorat markazlarida 320 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchilari ishtirok etgan.

Tadqiqotning predmetini malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning shakl, metod va vositalari tashkil etadi.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqotda muammoga doir pedagogik, psixologik manbalarni tahlil qilish, rasmiy hujjatlar va adabiyotlarni o'rganish, pedagogik kuzatish, test, seminar-trening, so'rovnoma, suhbat, pedagogik tajriba-sinov, intervyu, umumlashtirish, ma'lumotlarni tizimlashtirish va matematik statistika usullaridan foydalanilgan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari, kasbiy-pedagogik madaniyat, shaxsning axloqiyliigi, hissiy-emotsional holatining ta'sirli bo'lishi o'zaro munosabatlarning effektivligini moslashtirish hamda axloqiy qadriyatlarni anglashi, qat'iy g'oyaviy-axloqiy qadriyatlarga ega bo'lishi va motivatsion-qadriyatli, faoliyatli-kognitiv, me'yorlarni barqarorligini bosqichma-bosqich ta'minlash asosida aniqlashtirilgan;

boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish integrativ modeli ta'lim shakllarining o'zaro bog'liqligi mazmunning variativligi, adekvat o'zini-o'zi baholashi, qoniqish va instrumental qadriyatlarni ajratish hamda tabaqalashtirilgan o'quv kurslarida ochiq dialog, ijodiy hamkorlik muloqotiga tinglovchilarni yo'naltirish asosida takomillashtirilgan;

malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasi andragog va o'qituvchining hamkorlikdagi faoliyatida kasbiy qiyinchiliklarni yengishi, o'qituvchi refleksiysasi hamda mazmunli mashg'ulot, maxsus kurs va uni o'qitishda noan'naviy metodlarni qo'llash, hamda kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish jarayoniga tizimli

moslashtirish asosida takomillashtirilgan;

malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish samaradorligi tavsiya etilgan amaliy metodik takliflarni malaka oshirishda qo'llaniladigan kasbiy-axloqiy sifat ko'rsatkichlarini baholash darajalariga uyg'unlashtirish, hamda o'z-o'zini rivojlantirishning dinamikligini ta'minlash asosida takomillashtirilgan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi ishda qo'llanilgan yondashuv va metodikalar, foydalanilgan nazariy va amaliy yondashuvlar rasmiy manbalardan olinganligi, keltirilgan tahlillar va tajriba-sinov ishlari samaradorligi matematik statistika metodlari yordamida asoslanganligi, xulosa va tavsiyalarning amaliyotga joriy etilganligi, olingan natijalarning vakolatli tuzilmalar tomonidan tasdiqlanganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqotning natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Dissertasiya ishining ilmiy ahamiyati tadqiqotda o'rganilgan masalalar bo'yicha xorijiy, mahalliy tajribalar, ilmiy adabiyotlar, manbalarning tahlili, keng qamrovli tajriba-sinov ishlari natijalarining qiyosiy-differensial omillariga asoslanganligida o'z ifodasini topganligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga doir o'quv qo'llanmalar tayyorlashda va metodik ta'minot yaratishda, shuningdek, mazkur yo'nalishlarda ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishda qo'llash imkoni mavjudligi bilan izohlanadi.

Tadqiqotning natijalarining joriy qilinishi. Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish yuzasidan ishlab chiqilgan uslubiy va amaliy takliflari asosida:

malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari, kasbiy-pedagogik madaniyat, shaxsning axloqiyliigi, hissiy-emotsional holatining ta'sirli bo'lishi o'zaro munosabatlarning effektivligini moslashtirish hamda axloqiy qadriyatlarni anglashi, qat'iy g'oyaviy-axloqiy qadriyatlarga ega bo'lishi va motivatsion-qadriyatli, faoliyatli-kognitiv, meyorlarni barqarorligini bosqichma-bosqich ta'minlash asosida aniqlashtirishga oid takliflar Ona tili fanini o'qitish metodikasi" nomli o'quv qo'llanma mazmuniga singdirilgan. (O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020-yil 6-oktabrdagi 522-son buyrug'iga asosan berilgan 522-092 raqamli nashr ruxsatnomasi). Natijada malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish imkoni yaratilgan.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish integrativ modeli ta'lim shakllarining o'zaro bog'liqligi mazmunning variativligi, adekvat o'zini-o'zi baholashi, qoniqish va instrumental qadriyatlarni ajratish hamda tabaqalashtirilgan o'quv kurslarida ochiq dialog, ijodiy hamkorlik muloqotiga tinglovchilarni yo'naltirish asosida takomillashtirishga oid takliflar Ona tili fanini o'qitish metodikasi" nomli o'quv qo'llanma mazmuniga singdirilgan. (O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020-yil 6-

oktabrdagi 522-son buyrug'iga asosan berilgan 522-092 raqamli nashr ruxsatnomasi). Natijada integrativ yondashuv asosida, boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish samaradorligi oshgan.

Malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasi andragog va o'qituvchining hamkorlikdagi faoliyatida kasbiy qiyinchiliklarni yengishi, o'qituvchi refleksiya hamda mazmunli mashg'ulot, maxsus kurs va uni o'qitishda noan'aviy metodlarni qo'llash, hamda kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish jarayoniga tizimli moslashtirish asosida takomillashtirishga oid takliflar Ona tili fanini o'qitish metodikasi" nomli o'quv qo'llanma mazmuniga singdirilgan. (O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020-yil 6-oktabrdagi 522-son buyrug'iga asosan berilgan 522-092 raqamli nashr ruxsatnomasi). Natijada malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning mazmuni kengaytirilgan.

Malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish samaradorligi tavsiya etilgan amaliy metodik takliflarni malaka oshirishda qo'llaniladigan kasbiy-axloqiy sifat ko'rsatkichlarini baholash darajalariga uyg'unlashtirish, hamda o'z-o'zini rivojlantirishning dinamikligini ta'minlash asosida takomillashtirishga oid takliflar Ona tili fanini o'qitish metodikasi" nomli o'quv qo'llanma mazmuniga singdirilgan. (O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020-yil 6-oktabrdagi 522-son buyrug'iga asosan berilgan 522-092 raqamli nashr ruxsatnomasi). Natijada malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish samaradorligini aniqlashtirish imkoni kengaytirilgan.

Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi. Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'qituvchilari malaka oshirish kurslarida aprobatsiyadan o'tkazilgan. Tadqiqot natijalari institut metodologik seminarida, respublika ilmiy-amaliy konferentsiyalarida bayon etilgan. Dissertatsiya materiallari tadqiqotchining metodik ishlanmalari, maqolalari, tezislari, jamoaviy ilmiy ishlar to'plamlarida ifodalangan.

Tadqiqot natijalarining e'lon qilinganligi. Tadqiqot natijalarining e'lon qilinishi. Dissertatsiya mavzusi bo'yicha jami 12ta ilmiy ish, shulardan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlarda 6 ta, shundan, 3ta respublika, 3ta xorijiy jurnalda maqolalar nashr etilgan.

Tadqiqot ishining tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya kirish, uch bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati hamda ilovalar, asosiy matndan iborat.

DISSERTATSIYANING ASOSIY MAZMUNI

Kirish qismida tadqiqot mavzusining dolzarbligi va zarurati asoslangan, muammoning o'rganilganlik darajasi yoritilgan, ishning maqsad va vazifalari, tadqiqot obyekti va predmeti aniqlangan, tadqiqot usullari, dissertatsiyaning ilmiy yangiligi va amaliy natijalari bayon qilingan, olingan natijalarning ishonchliligi, ilmiy va amaliy ahamiyati asoslangan, tadqiqot natijalarining amaliyotga joriy etilganligi, e'lon qilinganligi, dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi bo'yicha ma'lumotlar berilgan.

Dissertatsiyaning **“Malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari”** nomli birinchi bobida Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligi: mohiyati, tuzilishi, mazmuni, malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga integrativ yondashuvlar, malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish integrativ yondashuvlarni loyihalash ishlari yoritilgan.

Boshlang'ich sinfda shakllantiriladigan ta'limiy va tarbiyaviy ta'sirlarga ochiqlik sifatidagi o'zlashtirish va tarbiyalilik keyingi yillardagi ta'lim olishning muvaffaqiyatini belgilab beradi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi tomonidan o'quvchilarda o'qish malakalari, ularning atrofdagi olamga ma'naviy-axloqiy munosabatlari qanday shakllantirilganligiga o'quvchilarning nafaqat umumiy o'rta maktabdagi, balki keyingi butun hayotlari davomidagi muvaffaqiyatlariga bog'liqdir.

Bu vazifani amalga oshirishi uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisi uning *kasbiy-axloqiy kompetentligini* belgilovchi kasbiy va hayotiy vazifalarni hal etishga tayyorgarlikka, kasbiy ahamiyatli sifatlar, bilim, ko'nikmalar va qadriyatli yo'nalganlikka mos ravishda hatti-harakatlarni amalga oshirishga tayyorgarlikka ega bo'lishlari zarur.

Kasbiy kompetentlikning turli turlarini shakllantirishning mavjud holatiga tayanib, bizningcha kasbiy kompetentlikning axloqiy mazmuniga yetarli e'tibor qaratilmasligi bilan bog'liq bo'shliqni *«kasbiy-axloqiy kompetentlik»* tushunchasini ajratish va asoslash orqali to'ldirish mumkin. Uning mohiyati, tuzilishi va mazmunini va kasbiy-pedagogik kompetentlik tizimidagi o'rnini aniqlash, bizningcha nafaqat tadqiqot ishimiz doirasidagi belgilangan vazifalarni yechishga, balki boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy kompetentligi hodisasini uning an'anaviy va zamonaviy ko'p qirrali tasavvurda chuqur anglashga imkon beradi.

Ma'lumki, masalan, o'qituvchi faoliyatida insonparvarlik yo'nalganlik, shubhasiz, chuqur motivatsiyaga ega bo'lib, mos bilim va mos faoliyatsiz muvaffaqiyatli amalga oshirila olinmaydi, bilimlar esa o'qituvchining motivatsiyasi va ularga mos ravishda harakat qilish ko'nikmasisiz (tayyorligi) o'z mazmunini yo'qotadi va h.k. Buning asosida mazkur komponentlar, ularni tashkil etuvchi elementlari va ularni integratsiyalovchilar (bilim, ko'nikma, qarashlar) o'zaro munosabatining murakkab dialektikasini ifodalovchi boshlang'ich sinf o'qituvchisi shaxsi *kasbiy-axloqiy sifatleri* to'g'risida aytish mumkin. Bu vaziyatda o'qituvchi

asosiy integrator sifatida xizmat qiladi, chunki aynan o'qituvchi shaxsi o'z kasbiy faoliyatida kasbiy-axloqiy sifatlarning tashuvchisi va amalga oshirish subyekti hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligining asosiy tashkil etuvchi elementlari qatorida bola shaxsiga hurmat bilan munosabatni, yuqori talabchanlik, o'quvchini qiziqish bilan tinglashni bilish va unga hamdard bo'lish, bosiqlik va o'zini-o'zi boshqarish, munosabatlardagi ishbilarmonlik ifodasi, qaysarliksiz tamoyiliiallik, bolalar va kattalarga (hamkasblar, ota-onalar va boshqalar) nisbatan e'tiborlilik va sezgirlikni sanab o'tish mumkin.

Yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda va boshlang'ich ta'limning yangi avlod davlat ta'lim standartlariga o'tishida boshlang'ich sinf o'qituvchisiga yangi ijtimoiy-pedagogik talablar shakllandi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari malaka oshirish tizimida ko'p yillik tajribamiz mazkur muammo va uni yechish usullariga o'z qarashimizni ifodalash imkonini berdi. U malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga integrativ yondashuvni dolzarblashtirish va foydalanishdan iborat. Uni nazariy-metodologik darajada amalga oshirish jarayonida quyidagi ishlar amalga oshirildi:

1. Pedagogik toifa sifatida o'qituvchi kasbiy-pedagogik kompetentligining nazariy tahlili o'tkazildi va boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentligining mohiyati, tuzilishi va mazmuni aniqlashtirildi.

2. Integrativ yondashuv tabiati ochib berildi va uning tadqiqot muammosini yechishdagi imkoniyatlari tadqiq etildi.

3. Integrativ yondashuvning metodologik (didaktik-metodik) imkoniyatlarini amaliy-yo'naltirilgan faoliyatda loyihalovchi malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik modeli asoslandi va ishlab chiqildi.

O'tkazilgan tadqiqot ishi qator xulosalarga kelish imkonini berdi:

a). Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligi ijtimoiy-pedagogik toifa sifatida o'qituvchi kasbiy (kasbiy-pedagogik) kompetentligini rivojlantirishning zamonaviy sharoitlarining ifodasi hisoblanadi. Bu rivojlantirish sharoitlarining tahlili bizni o'qituvchi kasbiy-axloqiy kompetentligini uning o'z mahsuldor faoliyatini kasbiy ahamiyatli sifatlari va qadriyatli yo'nalganligi bilan muvofiqlikda amalga oshirishga tayyorligi sifatida tushunishimizga sabab bo'ladi. Bu holat kasbiy faoliyat jarayonida ko'p jihatdan o'z-o'zidan shakllanadi va shuning uchun optimallashtirish maqsadlarida, mazkur holatda malaka oshirish tizimi vositalari bilan, o'ziga tashkiliy ta'sirni talab etadi.

b). Qator olimlarning fikrlariga tayanib (V.A.Slastenin, I.F.Isayev, Y.N.Shiyanov va b.q.), pedagogik qadriyatlar ierarxiyasida oliy darajani qadriyatlar-sifatlar egallaydi, ular qadriyatlar-munosabatlar va qadriyatlar-bilimlar bilan bir qatorda instrumental qadriyatlar, shuningdek qadriyatlar-vositalar deb ataluvchi guruhga kiritiladi. Qadriyatlar-sifatlar o'zini bolalar ta'lim-tarbiyasiga bag'ishlagan boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy tavsifidir².

² <https://e-library.namdu.uz/>

d). Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligining aniqlangan mohiyati mazmunida boshlang'ich sinf o'qituvchilari malaka oshirishini yangi metodologik va metodik yondashuvlar nuqtai nazaridan qayta anglash va aniq maqsad - kasbiy-axloqiy kompetentlik rivojlanishini ta'minlashga erishishga yo'naltirilgan samarali ta'lim jarayonini modellashtirish zarur.

e). Sanab o'tilgan tamoyillarni izchil qo'llash malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning integrativ modelini ishlab chiqish imkonini berdi.

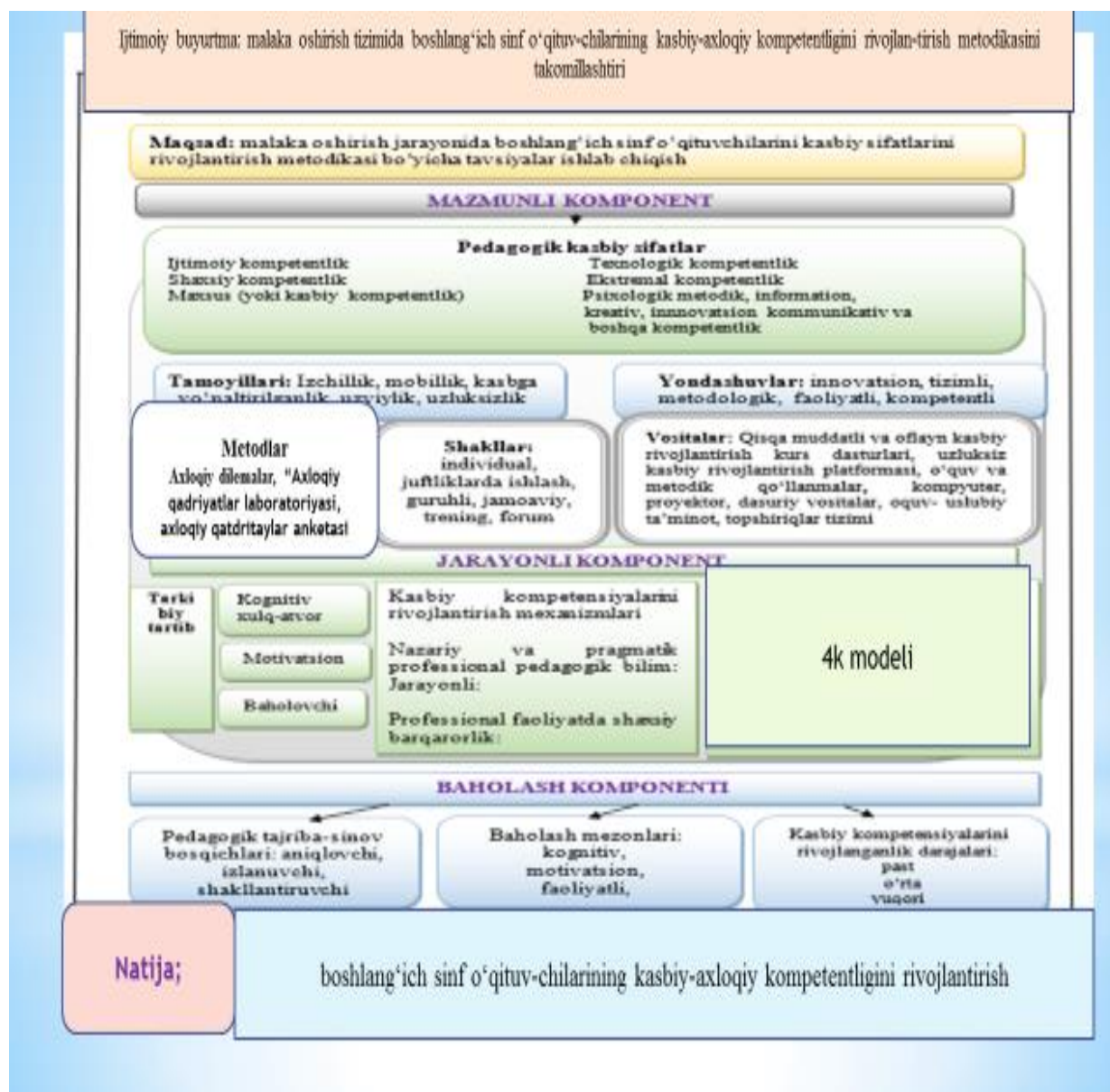
2. Didaktik imkoniyatlar o'qituvchining bilim, ko'nikma, munosabat va qadriyatlarini shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Bu imkoniyatlar malaka oshirish jarayonining samaradorligini oshiradi, o'qituvchining kasbiy faoliyatda axloqiy barqarorlik va professional mas'uliyatni saqlab qolishiga xizmat qiladi.

Dissertatsiyaning **“Malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish tizimi”** deb nomlangan ikkinchi bobida, integrativ yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning modeli ishlab chiqilgan, malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligi rivojlanishi diagnostik metodlar tizimlashtirilgan va modulli o'qitish texnologiyasi asosida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy rivojlantirish metodikasi yoritilgan.

Olib borilgan nazariy tahlillar natijasida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish jarayonining takomillashtirilgan modelini ishlab chiqishga harakat qildik. Mazkur model to'rtta komponentdan iborat: *maqsadli komponent; mazmunli komponent; jarayonli komponent; baholash komponenti*.

Mazkur modelni ishlab chiqishda asosiy e'tiborni mazmunli hamda jarayonli komponentlarining o'zaro aloqadorligiga va modulli ta'lim texnologiyasida foydalangan holda jarayon metodikasini ochib berishga e'tibor qaratdik (1-rasm). Tadqiqot jarayonida ishlab chiqilgan boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga yo'naltirilgan malaka oshirish jarayonini tashkil etish integrativ model asosida amalga oshirish, o'qituvchi kasbiy-axloqiy sifatlari va ularni rivojlantirishga motivatsiyasi diagnostikasi natijasi, kasbiy-axloqiy kompetentlik shakllari, usullari, metodlari va texnologiyalarini loyihalash, o'qituvchi kasbiy-axloqiy faoliyatini, uning his-tuyg'ulari va emotsional holatini, o'qitishdagi baholash reaksiyasini faollashtirish tavsiflandi.

Malaka oshirish mazmunini loyihalash pedagogika va kasbiy axloq sohasidagi pedagogik faoliyatning o'ziga xos tavsiflarini, kasbiy va axloqiy madaniyatning aloqadorligi va umumiyligini ochib beruvchi kasbiy etika mazmunining integratsiyasi tamoyili asosida amalga oshiriladi. Pedagogik etikani egallash kasbiy-axloqiy kompetentlikni yanada chuqur shakllantirishga yordam beradi. Kasbiy-axloqiy kompetentlikka faqat shunday qarash, uni yana keng kasbiy-pedagogik jarayonlar mazmunini idrok etish, bizningcha, bu kompetentlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan malaka oshirishning adekvat mazmunini loyihalashning asosi bo'lishi mumkin.

2-rasm.

Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasi modeli

Modelning vazifalari quyidagilardan iborat: boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishni o'rganish; kasbiy-axloqiy kompetentlikni rivojlantirish yo'nalishlarini aniqlash; kasbiy-axloqiy kompetentlikni rivojlantirish bosqichlarini aniqlash;

boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish maqsadida motivatsion muhitni takomillashtirish.

Model to'rtta komponentdan iborat: *maqsadli komponent; mazmunli komponent; jarayonli komponent; baholash komponenti.*

Maqsadli komponent modelni ishlab chiqishning maqsadi, maqsadni belgilash uchun asos bo'lgan omillar (ijtimoiy buyurtma) hamda vazifalar keltirilgan. Maqsadli komponent mazmunida modelning maqsadi boshlang'ich sinf

o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish bo'yicha maqsad va vazifalarni aniqlashtirishni ko'zda tutadi.

Mazmunli komponentida boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy-axloqiy kompetentlikni shakllantirish jarayonida amal qilinadigan kasbiy sifatlar, tamoyillar, yondashuvlar, vositalari, metod va o'qitish shakllarini o'z ichiga oladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish modeli rivojlantiruvchi ta'lim tamoyillari, variativlik, anglangan qadriyatli yo'nalgan istiqbol, aksiologik refleksiya, kasbiy-axloqiy tajribaga tayanish, individual konsultatsiya, o'zini-o'zi tashkil qilish va o'zini-o'zi takomillashtirish, faoliyat, shaxsiy aloqador o'zaro munosabat tamoyillaridan foydalanilgan.

Modelning *jarayonli komponent* boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishda 4K modeli texnologiyasidan foydalanish algoritmi keltirib o'tilgan. Bunda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish, turli yo'nalishlar shuningdek, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish funksiyalari asosida amalga oshiriladi.

Modelning *baholash komponentida* pedagogik tajriba-sinov bosqichlari, baholash mezonlari, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlanganlik darajalarini o'z ichiga oladi.

Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish bo'yicha quyidagi qiziqarli va samarali metodlar taklif qilingan. Bu metodlar amaliyotga yo'naltirilgan bo'lib, o'qituvchilarning kasbiy ongini, axloqiy qadriyatlarini va muomala madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Axloqiy dilemmalar asosida muhokama-treninglar; metodika mohiyati shundan iboratki, bunda o'qituvchilarga real hayotdan olingan yoki simulyatsiya qilingan axloqiy vaziyatlar taqdim etiladi. Ular bu holatda qanday yo'l tutishlari haqida o'zaro guruhlarda fikr almashadilar. Ta'lim tizimida ayniqsa umumta'lim maktablarining boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari ko'pincha dilemmalarga duch kelishadi. Turli xil holatlarda pedagogning to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatish hamda kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish usullaridan foydalanish, masalan: 1-Vaziyat: O'quvchi darsda ko'p xatolik qilmoqda, lekin sinfdoshlar oldida tanbeh berish uning obro'siga putur yetkazadi. Dilemma: Tanbeh berish kerakmi yoki uni faqat individual tarzda ogohlantirish kerakmi? 2-Vaziyat: Ikkita o'quvchi o'zaro urishib qolgan. Ikkalasi ham alohida holatda aybsiz ko'rinadi. Dilemma: Kimga ishonish kerak?, Qanday qilib adolatli qaror chiqarish mumkin?, Dilemma qanday yechiladi? Dilemma vaziyatlarida odatda quyidagi yondashuvlar qo'llanadi:

1. Etika tamoyillariga suyanish (adolat, hurmat, betaraflik);
2. Konflikt tomonlarini eshitish;
3. Hissiy emas, mantiqiy qaror qabul qilish;
4. Uzoq muddatli oqibatlarni tahlil qilish.

Axloqiy dilemmalar asosida tashkil etiladigan muhokama-treninglar uchun qiziqarli, hayotga yaqin va bahs uygʻotuvchi ushbu holatlar boshlangʻich sinf oʻqituvchilari uchun mos boʻlib, ularning axloqiy qaror qabul qilish, etik tafakkur va refleksiya-rivajlantirishga xizmat qiladi.

Muhokama-treninglar asosida tuzilgan dasturlar oʻqituvchilarning kasbiy-axloqiy kompetentligini oshirishda samarali vosita hisoblanadi. Bu metodika innovatsion va shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuvni taklif etadi. Treninglar davomiyligini oshirish va real kasbiy vaziyatlar asosida modellash-tirish – samaradorlikni yanada kuchaytiradi.

Dissertatsiyaning **“Malaka oshirish jarayonida boshlangʻich sinf oʻqituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish boʻyicha tajriba-sinov ishlarini natijalari va samaradorligi”** nomli uchinchi bobida malaka oshirish jarayonida boshlangʻich sinf oʻqituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligi rivojlantirishning tajriba-sinov ishlarini tashkil etish va ularni oʻtkazish, maqsad va vazifalari, tajriba-sinov natijalari va matematik-statistik tahlil ishlari amalga oshirilgan.

Tajriba-sinov ishlari bazasi sifatida Toshkent viloyati pedagogik mahorat markazi, Fargʻona viloyati pedagogik mahorat markazi va Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazlari tanlandi. Tajriba-sinov ishlari 2021-2025 yillar mobaynida uch bosqichda oʻtkazildi. Tajriba-sinov ishlarini muayyan tartibda va dastur asosida uch bochqichda tashkil etilishi ushbu jarayonning samaradorligini taʼminladi.

Tajriba-sinov ishlari jarayonida quyidagi vazifalar belgilandi:

- malaka oshirish tizimida boshlangʻich sinf oʻqituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlarini aniqlash,

- integrativ yondashuv asosida, boshlangʻich sinf oʻqituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish integrativ modelini takomillashtirish,

- malaka oshirish jarayonida boshlangʻich sinf oʻqituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish,

- malaka oshirish jarayonida boshlangʻich sinf oʻqituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish samaradorligini aniqlashtirish.

Tajriba davrida savol-javoblarni tashkil etish, suhbat, intervyularni uyushtirish, respondentlarning amalga oshirilgan mashgʻulotlar toʻgʻrisidagi taassurotlarini oʻrganish kabi vaziyatlarda samarali foydalanildi. Olingan natijalardan, malaka oshirish tizimida boshlangʻich sinf oʻqituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentlikning rivojlanganligining daraja koʻrsatkichlari belgilab olindi: kreativ (yuqori) daraja; produktiv (oʻrta) daraja; reproduktiv (quyi) daraja.

Tadqiqotning tajriba-sinov doirasida tayyorlangan jadval koʻrsatkichlar yordamida Styudent-Fisher statistikasi formulasiga muvofiq statistik tahlil amalga oshirildi.

Boshlangʻich sinf oʻqituvchisi kasbiy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish dinamikasini nazorat tajriba-sinovi davomida koʻrib chiqildi. Maʼlumot toʻplashning asosiy metodlari sifatida tinglovchilar soʻrovi, oʻz rivojlanishini baholash va oʻz-oʻzi baholashi, shuningdek kiritilgan kuzatish metodlari xizmat qildi.

Pedagogik tadqiqotlarda asosiy gʻoya sifatida nazorat guruhida olib borilgan

an'anaviy metodika asosida olingan natijalar tajriba guruhida yaratilgan dasturiy va metodik ta'minot va takomillashtirilgan metodik materiallar asosida olingan natijalar bilan taqqoslanib, tajriba guruhlaridagi natijalarning samarali ekanligi ko'rsatildi. O'tkazilgan tajriba-sinov natijalari yuqorida ko'rsatilgan baholash mezonlari asosida baholandi va uning natijalari quyidagi jadvalda aks ettirildi (2-jadvalga qarang).

1-jadval

O'tkazilgan tajriba-sinovlar natijalari

Bosqichlar			Tajriba boshida			Tajriba oxirida		
PMM	Guruhlar	Soni	Yuqori	O'rta	Quyi	Yuqori	O'rta	Quyi
Toshkent viloyati pedagogik mahorat markazi	TG	110	13	39	58	26	51	33
	NG	105	10	45	50	27	50	28
Farg'ona viloyati pedagogik mahorat markazi	TG	110	12	42	56	24	46	40
	NG	107	9	46	52	20	49	38
Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi	TG	100	12	39	49	19	60	21
	NG	98	8	39	51	18	59	21
Jami	TG	320	37	120	163	69	157	94
	NG	310	27	130	153	65	158	87

2-jadval

Student statistikasi asosida quyidagi tahlil amalga oshirildi va natijalarga erishildi

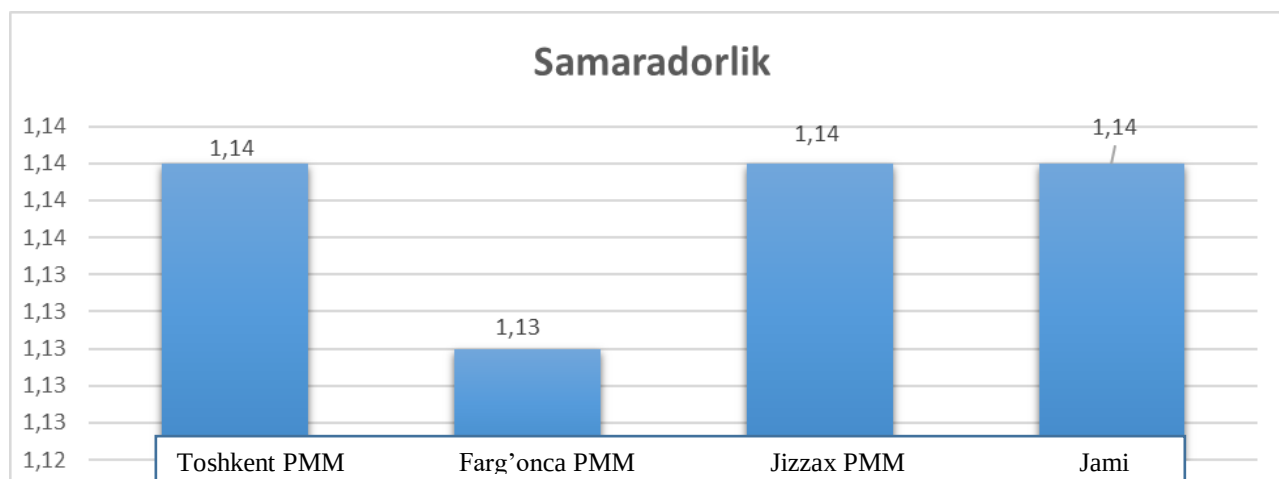
	Jami		Toshkent viloyati pedagogik mahorat markazi		Farg'ona viloyati pedagogik mahorat markazi		Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi	
O'rtacha qiymat	3,52	3,52	3,49	3,49	3,53	3,53	3,53	3,53
Samaradorlik	1,00		1,00		1,00		1,00	
Ishonchlilik oralig'i	3,42	3,42	3,34	3,34	3,35	3,35	3,37	3,38
	3,61	3,61	3,64	3,63	3,71	3,71	3,68	3,69
Styudent Statistikasi	0,00		0,06		0,01		0,06	
Kritik qiymat	1,97		1,98		1,98		1,98	
Kriteriy xulosasi	H0		H0		H0		H0	

3-jadval

Tajriba boshida va tajriba oxiridagi olingan natijalarning statistik tahlili

	Jami		Toshkent viloyati pedagogik mahorat markazi		Farg'ona viloyati pedagogik mahorat markazi		Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi	
	TG	NG	TG	NG	TG	NG	TG	NG
O'rtacha qiymat	4,05	3,56	4,01	3,53	4,06	3,59	4,07	3,58
Samaradorlik	1,14		1,14		1,13		1,14	
Ishonchlilik oralig'i	3,96	3,47	3,87	3,38	3,89	3,40	3,93	3,42
	4,13	3,65	4,15	3,68	4,23	3,77	4,21	3,73

Styudent Statistikasi	7,51	4,64	3,67	4,58
Kritik qiymat	1,97	1,98	1,98	1,98
Kriteriy xulosasi	H1	H1	H1	H1

1-rasm

Statistik usulda ishlov berilib qo'yilishi mumkin bo'lgan xatoliklarning farq qilishi, o'rtacha qiymatlar aniqlanish ko'rsatkichlari bir biridan farq qilishi, tajriba nazorat guruhlarining o'rtacha o'zlashtirish ko'rsatkichi bo'yicha ishonch oralig'i ustma ust tushmasligi, qo'llanilgan statistik mezonning empirik qiymati kritik qiymatdan kattaligi, yakuniy natijalarning tajriba guruhlariga yuqori ekanligini va u samaradorlikka ega bo'lib, umumiy samaradorlik 1,14 barobarga yuqori ekanligi aniqlandi.

Shunday qilib, statistik tahlil kasbiy-axloqiy kompetentlikni rivojlantirishning integrativ modeli asosida qurilgan (tashkil etilgan) malaka oshirish samarali faoliyatga motivatsiyani va o'z rivojlanishini dasturlar, kasbiy-axloqiy faoliyatda zarur bilim va ko'nikmalarni egallash, uning optimal natijalarini egallash metodlarini egallash va o'z rivojlanishi hamda o'zini-o'zi rivojlantirishni baholash imkoniyatini shakllantiradi. Bu esa olib borilgan tadqiqot ishidagi samaradorlik ko'rsatkichlari orqali isbotlandi.

XULOSA

1. Falsafiy, psixologik, pedagogik adabiyotlarning nazariy tahlili boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentligini ijtimoiy ahamiyati natija va unga erishishning optimal jarayoni sifatida, insonparvarlik yo'nalganligini yaxlit birlashtiruvchi o'qituvchi shaxsi sifatlarining murakkab integral tavsifi (motivatsion-qadriyatli komponent), pedagogik axloq sohasidagi bilimlar (kognitiv komponent), boshlang'ich sinf o'qituvchisining ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga yo'naltirilgan pedagogik axloq me'yorlarini kasbiy faoliyatda qo'llash malakasi (faoliyatli komponent) sifatida ta'riflash imkonini berdi. Kasbiy-axloqiy kompetentlik umumiy holda o'qituvchi kasbiy-pedagogik kompetentligining komponenti (tashkil etuvchisi) sifatida qaraladi.

2. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga yo'naltirilgan malaka oshirish jarayonini loyihalashning ilmiy asoslari sifatida kompetentli va aksiologik yondashuvlar integratsiyasini aks ettiruvchi integrativ yondashuv belgilandi.

3. Integrativ yondashuv boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning asosi sifatida malaka oshirishning qadriyatli yo'nalganligini ta'minlovchi umumiy didaktik-metodik tamoyillar, qoidalar va tashkiliy-pedagogik tadbirlarni qamrab oladi.

4. Malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini integrativ yondashuv nuqtai nazaridan pedagogik shart-sharoitlar majmuini amalga oshirishda samarali rivojlantirish mumkin. Shart-sharoitlar tarkibiga tadqiqotda ishlab chiqilgan amaliy natijalar kiritiladi:

- Guruhlar va guruhlararo shaxsiy rivojlantiruvchi qadriyatli yo'naltirilgan malaka oshirishning mohiyatli tavsiflarini aks ettiruvchi, boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish integrativ modeli: maqsad (o'qituvchi kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishni faollashtirish); vazifalar (tashkiliy, refleksiv, rivojlantiruvchi); bosqichlar (motivatsion-qadriyatli, kognitiv-faoliyatli, individual ta'lim yo'nalishini loyihalash, kasbiy-axloqiy o'zini-o'zi amalga oshirish); o'quv modullari; birinchi modul "Boshlang'ich sinf o'qituvchisi pedagogik faoliyat axloqiy-etik tashkil etuvchisi"; ikkinchi modul: "Zamonaviy sharoitlarda boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini oshirish"; uchinchi modul: "Axloqiy qadriyatlar laboratoriyasi";

- malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga yo'naltirilgan malaka oshirish tizimida ta'lim jarayonining mazmuni, shakllari, metodlari;

- malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish samaradorligini baholash.

5. Malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish samaradorligini baholashning asosiy mezonlari sifatida quyidagilarga xizmat qiladi:

1) boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy-axloqiy kompetentligi darajasini oshirish;

2) kurslarda egallangan bilimlarini o'z kasbiy faoliyatida qo'llashga tayyorgarligi ortishi;

3) tinglovchilarning faoliyatning kasbiy-axloqiy sohasida mustaqil ta'limni davom ettirishga motivatsiyalari kuchayishi.

Pedagogik tajriba-sinov yakunida nazorat, tajriba guruhlarining tinglovchilarning nazariy bilimi, amaliy ko'nikma va malakalarini egallashlarida kasbiy-axloqiy kompetentlikning rivojlanganlik mezonlariga ko'ra sifat ko'rsatkichlari bo'yicha samaradorlik 14 foizga oshganligi aniqlangan.

Malaka oshirish tizimida o'qituvchi kasbiy-axloqiy kompetentligi rivojlantirish muammosining murakkabligi va ko'p qirraligini inobatga olib, tadqiqot ishi uni to'liq va har tomonlama yakunlanganligini anglatmaydi.

O'tkazilgan tadqiqot ishi va uning natijalarining aprobatyasi uzluksiz pedagogik kasbiy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish jarayonining texnologik va mazmunli jihatlarini optimallashtirishga yo'naltirilgan kelgusi izlanishlar uchun asosni yuzaga keltiradi.

Shu bilan birga, ishlab chiqilgan integrativ model doirasida malaka oshirish kurslarini kurslararo davrni inobatga olib tajriba-sinovda tekshirish malaka oshirish jarayonida o'qituvchi kasbiy-axloqiy imkoniyatini integrativ ilmiy-asoslangan va amaliy yo'naltirilgan asosda rivojlantirish muammolarini samarali hal etish imkonini beradi, bu esa keyingi muammolarni samarali hal etishni ta'minlaydi.

TAVSIYALAR

1. Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini integrativ yondashuvlar asosida takomillashtirish;

2. Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini variativ texnologiyalar asosida takomillashtirish;

3. Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini innovatsion veb saytlar vositasida takomillashtirish.

E'LON QILINGAN ISHLAR RO'YXATI SPISOK OPUBLIKOVANNYIX RABOT LIST OF PUBLISHED WORKS I bo'lim (I chast', I part)

1.Karimova N.R.The place of developmental education in improving the professional competence of primary class teachers in the system of professional improvement// In Volume 10, Issue 6, of IJERT- International Journal of Innovations in Engineering, Research and Technology, June 2023, Published by Novateur Publication, M.S. India. 109- b

2.Karimova N.R.Development of professional and ethical competence of primary school teachers in the system of professional development// In volume 18 of Eurasian Research Bulletin March, 2023 ISSN (E): 2795-7675 JIF: 8.105Genius Journals Publishing Group,Brussels, Belgium 133- b

3. Karimova N.R. DIAGNOSTIC METHODOLOGY OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL AND ETHICAL COMPETENCE OF PRIMARY CLASS TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 2 ISSUE 5 MAY 2023

4.Karimova N.R.Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarini metodik asoslarini takomillashtirish// Xalq ta'limi. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining ilmiy-metodik jurnali.- Toshkent, 2019. 3-son.71-b.

5.Karimova N.R. Vajnost razvitiya professional'no-eticheskoy kompetentnosti uchiteley nachalnoy shkoli v sisteme podgotovki LXVII Mejdunarodnoy nauchnoy konferentsii Aktualnie nauchnie issledovaniya v sovremennom mire 27.11.2020 g. st 255 g.Pereyaslav-Ukraina

6.Karimova N.R. An integrative approach to the development of professional and moral competence of primary school teachers in the process of raising qualifications// Strategiczne pytania swiatowej nauki-2020,volume 10. 54-b

7.Karimova N.R Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish Mejdunarodniy nauchno-obrazovatel'nyy elektronnyy jurnal«Obrazovanie i nauka v XXI veke». Vipusk №14 (tom 2) (may, 2021).

8.Karimova N.R..Integrative Principle of Organizing Training in Raising Primary School Teachers Vocational Pedagogical Mastery of advanced training Teachers./ Eastern European Scientific Journal (BERLIN) Ausgabe 1-2019 B.247

II bo'lim (II chast', II part)

6. Karimova N.R “Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati” AVXTHQTMOHM .2020 26.05

7. Karimova N.R.Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligining o'ziga xos xususiyatlari AVXTHQTMOHM.2020. 19 - b e t

8. Karimova N.R.Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari malakasini oshirish jarayonida dars samaradorligini ta'minlash yo'llari. O'zbekistonda pedagogika fani va uning istiqbollari Respublika ilmiy-amaliy anjuman T.N. Qori Niyoziy, Toshkent 2019 B.135

9. Karimova N.R.Boshlang'ich ta'limning sifat – samaradorligini oshirishda shaxsga yo'naltirilgan rivojlantiruvchi ta'lim imkoniyatlari// AVXTHQTMOHM Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim tizimini sifat – samaradorligini oshirish: muammo va yechimlar - Andijon 2019 yil B.201

10. Karimova N.R.Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining kasbiy saloxiyatini rivojlantirish imkoniyatlari Boshlang'ich ta'lim mazmunini modernizatsiyalash: muammolar va yechimlar Respublika ilmiy-amaliy koferentsiyasi Farg'onaDU 2018

11. Karimova N.R.Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qish darslarini samarali tashkil etishning ahamiyati Ommaviy lisoniy madaniyatini shakllantirish: tajriba ,muammo va yechimlar Respublika ilmiy-amaliy koferentsiyasi ADU huzuridagi XTXQTUMOHM 2018 y

12. Karimova N.R.Davlat ta'lim standartlari asosida boshlang'ich sinflarda darslarni tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari O'zbekistonni yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi va ta'lim-tarbiya masalalarining dolzarb muammolari: Respublika ilmiy- amaliy koferentsiyasi ADU huzuridagi XTXQTUMOHM 2018 yil

